

Aantallen vogels in de jaren 70: een vergelijking met het heden

Egbert Boekema

Als we terug kijken in de tijd, dan was het decennium van de jaren 70 het eerste waarin vogels in Groningen nauwkeurig werden geteld. Alles wat daar voor werd opgeschreven, valt daarbij volkomen in het niet. Als we dus het heden met het verleden willen vergelijken, zal met uitzondering van een klein aantal soorten zoals de kolonievogels Roek en Blauwe reiger de vergelijking niet verder terug kunnen gaan dan 1970. We blikken vanwege het jubileumjaar 2018 van Avifauna Groningen nog eenmaal terug naar de begintijd. Centraal staat hoe de vogelstand van een aantal gewone vogels van toen zich verhoudt tot nu.

Om kwantitatieve vergelijkingen te doen, is een mooie data-set van waarnemingen een voorwaarde. Gekozen is om van eigen data uit te gaan. Deze zijn de laatste twee jaar ingevoerd op Waarneming.nl (<https://waarneming.nl>). Het invoeren is nogal wat werk, maar daar staan vele voordelen tegenover. Het is betrekkelijk eenvoudig om eenmaal ingevoerde waarnemingen per soort te bekijken en de website kan bijvoorbeeld keurige plotjes op maand-basis maken. Het was voor dit artikel niet mogelijk om alles in te voeren wat in de jaren 70 is verzameld. Alleen 1976 is compleet ingevoerd. Van andere jaren is ongeveer de helft ingevoerd, door tamelijk random dagen te prikken en die dan volledig in te voeren. Een steekproef van 19.000 waarnemingen, grotendeels van vogels uit Groningen is de basis voor dit artikel. In tabel 1 staan de jaren waarin waarnemingen zijn verricht. Het aantal waarnemingen varieert van 62 tot 7730. Per jaar zijn 31 tot 219 verschillende soorten vogels ingevoerd. Als laatste staat de ranking aangegeven, de plaats die de waarnemer in dat jaar inneemt op de lijst met topwaarnemers. Als we teruggaan in de tijd dan wordt het aantal waarnemingen dat per jaar op waarneming.nl is ingevoerd steeds kleiner. Met slechts 359 waarnemingen was de

schrijver in 1972 goed voor plaats 11, maar in 1979 zou dat maar voor plaats 35 goed zijn geweest. Even terzijde: een van de ijverigste vogelaars in de jaren 70 en later is Aart Vink, die over 1971-1979 78.000 waarnemingen heeft ingevoerd. Hij is staat op meerdere lijstjes hoog, heeft de meeste soorten in NL gezien en heeft inmiddels meer dan een half miljoen waarnemingen ingevoerd.

Eenden

Van de belangrijkste waterwildgebieden in Groningen zijn in de jaren 70 lange reeksen van tellingen ingevoerd. De Wilde Eend was alom tegenwoordig en bovendien met ruim 194.000 ingevoerde vogels veruit de talrijkste eendensoort. De waarnemingen laten in vergelijking met het heden zien dat het winterbestand met een factor 10-20 is afgenomen. Verdwenen zijn de concentraties van duizenden Wilde Eenden op de grote meren. De Wilde Eend is niet de enige soort die sterk achteruit is gegaan. Tafeleend, Brilduiker, Grote Zaagbek en Zomertaling zijn ook met een factor 10 afgenomen. Dat de Tafeleend het slecht doet is goed te zien in vergelijking met de Kuifeend die op dezelfde plaatsen en vaak in gemengde groepen pleistert. Voor de jaren 70 zijn in totaal 16.909 Kuifeenden ingevoerd tegen 12.205 Tafeleenden. Dit geeft aan dat er 40-50 jaar geleden nauwelijks minder Tafeleenden dan Kuifeenden waren. Dat is nu helemaal anders. Het Lauwersmeer is de beste plek voor duik-eenden. Bij de oktobertelling van 2018 zaten in het Lauwersmeer 3460 Kuifeenden en slechts 44 Tafeleenden. Een duidelijk voorbeeld dat het met de Tafeleend de verkeerde kant is opgegaan. Behalve de Casarca, Krak-eend en Slobeend zijn alle eendensoorten achteruit gegaan. Deels heeft dat te maken met het teruglopen van de eigen broedvogelstand (Wintertaling en Berg-

Jaar	aantal	soorten	ranking
1970	-	-	-
1971	62	31	20
1972	359	111	11
1973	1031	156	7
1974	1526	183	7
1975	1755	176	4
1976	7730	219	2
1977	2428	199	6
1978	2217	193	8
1979	1897	188	9
Totaal	19.005		

Tabel 1. Aantal ingevoerde waarnemingen op Waarneming.nl

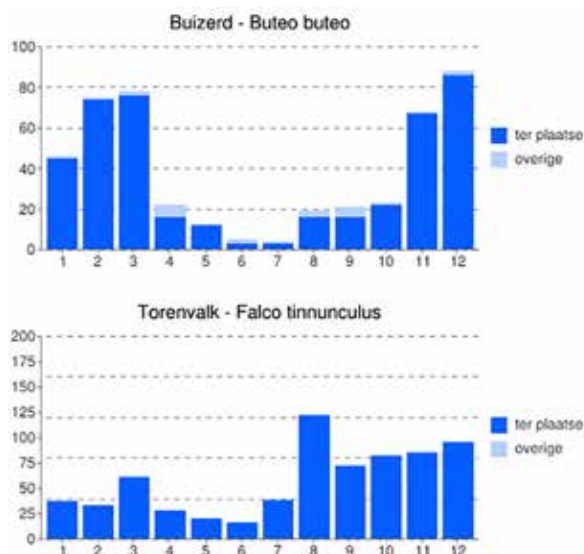
eend). Anderzijds komen door de zachte winters van deze eeuw steeds minder eenden uit het noorden onze kant op. De IJseend en Brilduiker zijn daarvan duidelijke voorbeelden.

Ganzen

In de jaren 70 waren er wel heel regelmatig ganzen, maar ook weer niet. Hoe zat het? Kolganzen waren talrijk in Friesland maar in Groningen waren geen pleisterplaatsen, tenminste niet rond de stad Groningen. Ze vlogen wel regelmatig in grote groepen over, met name in maart als de vogels rond Beetsterzwaag naar het noordoosten vertrokken. Grauwe Ganzen waren onvoorstelbaar schaars. Tot en met 1976 had ik in Groningen nooit meer dan 40 vogels tegelijk ergens aan de grond gezien. Eenmaal vloog er een groep van 97 over de Onnerpolder. Deze lage aantallen waren tenminste tot 1980 normaal. In 1979 zaten er een maal 124 vogels in het Jaap Deensgat Lauwersmeer. Daarna werden ze talrijker, want een volgend record was 140 bij het Hondshalstermeer in 1981. Brandganzen waren talrijk aan de kust, maar zeer schaars in het binnenland.

Roofvogels

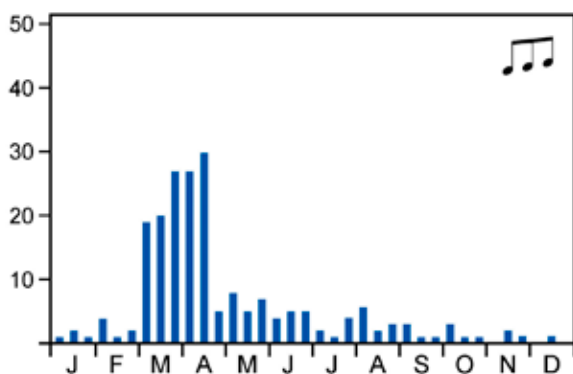
Roofvogels doen het momenteel als groep genomen ongeveer even goed als in de jaren 70. Er zijn veel meer Buizerds, Zeearenden, Haviken en Grauwe Kiekendieven. Daarentegen zijn Torenvalk, Boomvalk en Bruine Kiekendief als broedvogel en Sperwer en Blauwe Kiekendief als wintervogel afgenomen. Maar hoe lagen sommige verhoudingen vroeger? Buizerd en Torenvalk waren in de jaren 70 onze twee talrijkste roofvogels. Of was het juist andersom? Uit de ingevoerde waarnemingen blijkt dat de Torenvalk over het hele jaar gezien iets talrijker was dan de Buizerd. In totaal werden namelijk 696 Torenvalken waargenomen tegen 417 Buizerds. Het hangt er echter ook vanaf naar welke maand je kijkt. In de winter was de Buizerd iets talrijker dan de Torenvalk, maar dat werd ruimschoots gecompenseerd door de zomermaanden. In deze eeuw is de Buizerd in verhouding een stuk talrijker dan de Torenvalk, vaak wel met een factor 5. Dat komt voornamelijk doordat er meer broedvogels bijgekomen zijn, met name in de noordelijke helft van de provincie. Zoals bijvoorbeeld in het Lauwersmeer, waar in de jaren 70 nog niet werd gebroed en waar bovendien in de winter heel weinig vogels zaten. De Ruigpootbuizerd was er meestal talrijker. Een andere verschuiving bij de roofvogels is de verhouding van Sperwer tot Havik. Er werden 95 Sperwers ingevoerd tegenover slechts 2 Haviken. Haviken waren er dus nauwelijks, daarvoor moest je naar Drenthe. Blauwe Kiekendieven waren er daarentegen meer dan nu. Met 187 ingevoerde vogels, bijna de helft van het aantal Buizerds, waren ze relatief talrijk.

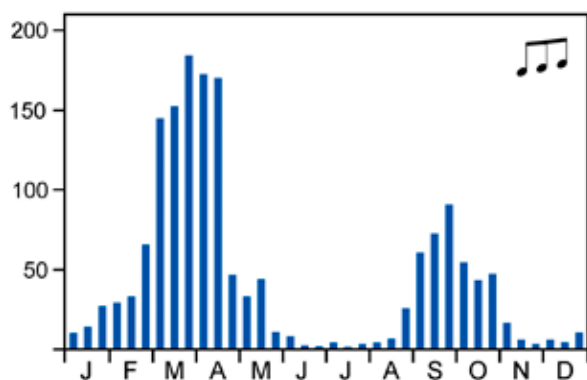
Figuur 1. Maandelijks voorkomen van Buizerd en Torenvalk in de jaren 70. Plotjes zijn gegenereerd door waarneming.nl

Weidevogels

Het is algemeen bekend dat er minder weidevogels zijn dan in de jaren 70. Meestal denken we dan aan de broedtijd van Veldleeuwerik, Grutto en Kievit, maar het is ook in de herfst akelig leeg geworden. Lagere aantallen en minder soorten. De Onner- en Oostpolder werden in de jaren 70 regelmatig geteld. Wat opvalt is dat sommige soorten (vrijwel) verdwenen zijn. Bijvoorbeeld de Goudplevier. Er zaten normaal in de herfst enkele honderden. In november 1975 was er een maximum van 1355 vogels. Ze zijn verdwenen. Ook Wulpen (185 in januari 1976), Watersnippen en Houtduiven zie je weinig meer in de weilanden. En wanneer hoor je nog een roepende Patrijs? Het was me tot voor kort niet duidelijk wanneer Patrijzen precies riepen. In mijn herinnering riepen ze onder andere op mooie windstille zomeravonden met ondergaande zon. Ruim 1000 Patrijzen zijn ingevoerd, helaas is lang niet altijd genoteerd of ze al of niet riepen. Maar met tientallen eigen waarnemingen en de rest die door anderen op Waarneming.nl is ingevoerd hebben we een plotje kunnen maken. Patrijzen riepen / roepen vooral van begin maart tot half april. Daarna daalt de activiteit tamelijk abrupt, maar tot ver in de herfst kun je Patrijzen nog horen roepen. Het is erg opvallend dat ze in april plotsklaps met roepen ophouden. Geen enkele zangvogel doet dat. Ook niet als ze nesten of jongen hebben. Zangvogels zijn namelijk territoriaal en het territorium wordt ook tijdens het broeden door middel van zang gemarkeerd. De enige uitzondering is de Spreeuw. Die kapt op een gegeven moment in het voorjaar ook in een keer met zingen. In juni en juli hoor je ze een tijdje niet meer kwetteren.

Figuur 2. Roepactiviteit van de Patrijs

Figuur 3. Zangactiviteit van de Spreeuw

Steltlopers

Het decennium van de jaren 70 was geweldig voor steltlopers. Aan de kust waren er veel gebieden die mooie slikstrandjes hadden. Steltlopers waren talrijker dan nu met als gevolg dat overtrekkende groepen ook groter waren. Groepen van vele tientallen Regenwulpen, Groenpootruiters en Tureluurs trokken vaker dan nu door het binnenland. Eenmaal zag ik bij Drachten in augustus al 500 Goudplevieren in drie groepen overkomen. Dus niet in de beste tijd van het jaar (oktober-november) en ver in het binnenland in het coulisselandschap waar ze weinig zitten. In juli en augustus had je een goede kans om aan de kust meerdere Grauwe Franjepoten tegelijk te zien. Grootste ingevoerde concentratie was 5. Op een goede dag kon je bij het Jaap Deensgat vanaf één punt 20 soorten steltlopers zien. Kom daar nu eens om. En waar zie je nog regelmatig Bokjes (71 ingevoerd) of Strandplevieren (138 ingevoerd)? En wie heeft er tenslotte wel eens een hoogwatervluchtplaats met 10.000 Scholeksters gezien. Het is natuurlijk niet alleen kommer en kwel, want we hebben tegenwoordig Steltkluten. En ze krijgen ook met succes jongen.

Bosvogels en Zangvogels

Grote delen van provincie Groningen waren in de jaren 60 en 70 bijna volkomen kaal. De aanleg van bos en erfbeplanting en ook spontane opslag op opspuitterreinen en in het Lauwersmeer heeft er voor gezorgd dat enkele algemene bosvogels het momenteel heel goed doen, met Boomklever, Grote Bonte Specht en Tjiftjaf voorop. Maar ook bij de zangvogels liggen de verhoudingen anders dan vroeger, hoewel niet bij alle soorten. Er werden 720 Koolmezen ingevoerd en 404 Pimpelmezen. Tegenwoordig is de Koolmees nog steeds wat algemener. Anderzijds is de Matkop met 159 ingevoerde vogels erg schaars geworden en op veel plaatsen verdwenen. Groter zijn de verschuivingen bij de kleine zangers Fitis, Tjiftjaf en de familie van de Grasmussen (tabel 2).

Fitis	437	Tjiftjaf	350-550	-
Tjiftjaf	229	Zwartkop	300-500	-
Tuinfluitier	180	Fitis	150-250	-
Grasmus	139	Grasmus	120-200	++
Spotvogel	123	Tuinfluitier	80-140	-
Braamsluiper	102	Braamsluiper	17-20	++
Zwartkop	90	Spotvogel	10-15	-

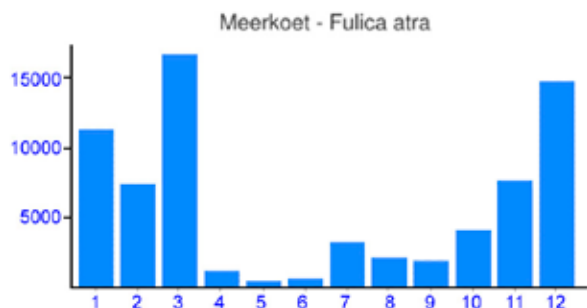
Tabel 2. Aantallen ingevoerde kleine zangvogels, voornamelijk zingende vogels in de jaren 70 (links) en broedpopulaties in duizendtallen voor Nederland 2013-2015 (rechts). De huidige stand komt uit de Vogelatlas van Nederland (Sovon 2018). Plusjes en minnetjes geven aan hoe sterk verhoudingsgewijs de stand in Groningen afwijkt van gemiddeld Nederland

Uit tabel 2 valt op te maken dat in de jaren 70 de Tuinfluitier dubbel zo talrijk was als de Zwartkop en dat er evenveel of iets meer Spotvogels waren dan Braamsluipers. Ook was de Fitis talrijker dan de Tjiftjaf. In deze eeuw en dan met name in de laatste jaren zijn de verhoudingen heel anders komen te liggen. De Tuinfluitier en Spotvogel zijn in Groningen sterk weggezaakt, hoewel elders in Nederland de Tuinfluitier het wat beter doet. De Tjiftjaf en Zwartkop zijn daarentegen langzaam maar gestaag toegenomen. De laatste soort het sterkst en 2018 was het eerste jaar dat er in de hele provincie meer Zwartkoppen hebben gebroed dan Tjiftjaffen.

Gewone vogels van de jaren 70

Sommige vogelsoorten waren in de jaren 70 heel algemeen en je kwam ze overal op geschikte plaatsen tegen. We pikken er drie uit. De eerste is de Meerkoet. In totaal zijn 67.919 vogels ingevoerd, wat al aangeeft dat er veel waren. In de wintermaanden had je op vele tientallen plaatsen groepen Meerkoeten. December, januari en maart waren de beste maanden (figuur 4). Februari had iets minder Meerkoeten, vermoedelijk

omdat ze bij vorst wegtrokken. Groepen Meerkoeten bestonden vaak uit 50-100 vogels, maar grotere concentraties van 500-1000 waren geen uitzondering. Het huidige bestand is vijf keer lager, maar er zijn in augustus en september wel relatief meer vogels dan vroeger die waterplanten eten zoals op het Lauwersmeer en Oldambtmeer.

Figuur 4. Aantallen Meerkoeten per maand in de jaren 70 ingevoerd op waarneming.nl.

Houtduiven werden meestal niet opgeschreven, er zijn maar 8342 ingevoerd. Het was echter niet ongewoon dat een rustig klein bosje 10-20 broedparen had. En in de Onnerpolder zaten soms groepen van een paar honderd vogels. Op een goede dag zitten daar tegenwoordig nog hooguit 10-20. Als derde voorbeeld de Ringmus. Ringmussen had je overal en vaak vond ik het niet de moeite om ze op te schrijven. De 1747 ingevoerde vogels zijn dus maar een magere afspiegeling van ruim 40 jaar geleden. Ik zie nooit meer groepen van tientallen Ringmussen, maar ze broeden wel in onze tuin in Haren. Als er maar een paar zijn blijkt pas hoe onopvallend ze zijn.

Kijken we tenslotte naar een specifieke groep, de kraaien. Ingevoerd zijn 4905 Kauwtjes, 1086 Zwarte Kraaien, 582 Bonte Kraaien en 579 Eksters. Kauwtjes en Zwarte Kraaien zijn nog steeds ongeveer even talrijk. Maar er zijn beslist minder Eksters. Eenmaal zag ik uit de bus van Groningen naar Lauwersoog enkele tientallen, dat is verleden tijd. De Bonte Kraai is verdwenen of beter gezegd, ze trekken in de winter niet meer naar Nederland. Er is nooit een integrale telling geweest waar de hele provincie op dergelijke gewone soorten is onderzocht. Het bleef bij hap snap werk. Mijn hoogste dagtotaal Bonte Kraaien was 135 in de Carel Coenraadpolder in 1979. Alles wijst er op dat de soort toen ook al op zijn retour was. In Haren waren er namelijk geen plaatsen waar er meer dan 10 bij elkaar zaten. In de jaren 30 was er echter in het Scharlakenbos in Haren een slaapplek van vele honderden vogels (bron: Nieuwsblad van het Noorden 1 december 1934).

Conclusies

Hoe kunnen we de jaren 70 het beste vanuit het heden samenvatten? Er zijn enkele tientallen heel gewone soorten met een factor 10 of meer afgenomen. We hadden het al over de Wilde Eend, Veldleeuwerik, Ringmus, Spotvogel, Houtduif en Goudplevier. Daar kunnen er nog een heel aantal aan worden toegevoegd zoals Patrijs, Waterhoen, Grote Lijster, Grauwe Vliegenvanger, Kneu en Fazant. We hebben het dus over een factor 10 of meer en niet over geringere afnames bij veel andere soorten zoals de Holenduif, Spreeuw en Huiszwaluw. En ook niet over het verdwijnen van minder algemene soorten zoals Zomertortel, Grauwe Gors, Wielewaal, Nachtegaal en Grote Karekiet. Daar is weinig voor in de plaats gekomen. Witwangstern, Blauwborst, Grote Zilverreiger, Nijlgans en Canadese Gans zijn nieuwkomers. Waterral, Zwartkopmeeuw, Sprinkhaanzanger en Roodborsttapuit zijn vrij schaarse soorten die zijn toegenomen. Ze compenseren in geringe mate de grote verliezen aan vogels van het agrarische land.

Terugblikken is eenvoudiger dan vooruitblikken. In ieder geval leert het eerste dat het snel kan gaan als populaties over een langere reeks van jaren continu voor- of achteruit gaan. In de jaren 70 had je soms groepen van 50-100 Kleine zwanen waarin dan een enkele Wilde zwaan zat en nu is het precies andersom! Vooruitgang heeft ten dele sterk te maken met bescherming en gericht beheer over een reeks van jaren zoals Ben Koks liet zien voor de winterveldjes waardoor de Geelgorzen in Groningen konden toenemen. En de ontwikkeling van nieuwe natte natuur heeft er voor gezorgd we steeds meer pleisterende Lepelaars in het binnenland kregen. Gelukkig is er dus niet alleen achteruitgang die direct of indirect vooral veroorzaakt wordt door de enorme bevolkingstoename op deze planeet, waarvan het einde nog niet in zicht is.

Literatuur

Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos uitgevers, Utrecht / Antwerpen.